

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2016|050 VAN 12 MEI 2016

OVER HET HEFBOOMPROJECT 'ONTSluitING VAN HET LAM GODS IN DE SINT-BAAFSKATHEDRAAL TE GENT' NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN DE ADMINISTRATEUR-GENERAAL VAN HET AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED VAN 14 APRIL 2016

1. Situering. Op de commissievergadering van 14 april 2016 formuleerde de administrateur-generaal van het agentschap Onroerend Erfgoed een adviesvraag aan de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed betreffende het Hefboomproject 'ontsluiting van het Lam Gods in de Sint-Baafskathedraal'. Het project werd toegelicht door het agentschap (Sonja Vanblaere en Mira Van Olmen), Toerisme Vlaanderen (Peter De Wilde) en architectenbureau Bressers (Philippe De Potter en Matthias De Waele).

De commissie organiseerde bijkomend een plaatsbezoek op 21 april 2016. De leden van de VCOE kregen een rondleiding in de kathedraal door het architectenbureau in aanwezigheid van de kerkfabriek, het agentschap Onroerend Erfgoed en Toerisme Vlaanderen.

2. Hefboomproject. De kerkfabriek van de Sint-Baafskathedraal diende in 2015 een project in bij Toerisme Vlaanderen in het kader van de meerjarige thematische subsidieprogramma's (2015-2019) en dit met het oog op de toekomstige ontsluiting van het Lam Gods. Het project heeft tot doel het terugplaatsen van het Lam Gods - op zijn oorspronkelijke plaats in de Vijdkapel - te koppelen aan een nieuw bezoekerscentrum in de crypte van de kathedraal.

Toerisme Vlaanderen selecteerde het project als een Vlaams 'hefboomproject' op basis van een aantal criteria. Het betreft in de eerste plaats projecten met een sterk internationaal toeristisch potentieel die passen binnen één van de vooropgestelde thema's.¹ De ontsluiting van het Lam Gods kadert binnen het thema 'de Vlaamse Meesters als internationaal merk'. De opening van het nieuwe bezoekerscentrum en de voorstelling van het gerestaureerde Lam Gods zou gekoppeld worden aan het jaar van de Vlaamse Meesters in 2019. Daarnaast moeten de projecten voldoende 'hefboomwaarde' bezitten, een criterium dat wordt getoetst aan de hand van de te verwachten economische return, schaalgrootte, kwaliteit, bijdrage aan het merk Vlaanderen en de internationale aantrekkingskracht van het voorstel.

3. Architecturaal programma en uitgangspunten. De kerkfabriek werkte in samenwerking met het architectenbureau een architecturaal programma uit. Uit de toelichtingen blijkt dat een aantal uitgangspunten aan de basis liggen van voorliggend ontwerp. Het betreft met name het zo veel mogelijk vrijwaren van het kathedraalinterieur van ingrepen. Dit om de religieuze functie van de kathedraal niet te verstoren. De diverse functies, noodzakelijk voor de ontsluiting en toegankelijkheid van het Lam Gods, worden zodoende maximaal buiten de religieuze ruimte van de kathedraal georganiseerd en zoveel mogelijk geclusterd. Daarnaast wordt gestreefd naar het zo ruim mogelijk toegankelijk maken van de verschillende niveaus in de kathedraal. Tevens staat het behoud van het hoofdportaal als hoofdingang voorop, dit om de beleving van de kathedraal als geheel niet te verliezen. Een laatste element betreft het informeren van de bezoekers over

¹ Het gaat om volgende thema's: 1° Vlaamse Meesters als internationaal merk, 2° de kernattracties in de deelbestemmingen als internationale iconen, 3° meetinginfrastructuur in erfgoedlocaties voor de internationale meetingindustrie.

het Lam Gods voorafgaand aan het bezoek aan het Lam Gods in de Vijdkapel.

Het ontsluitingsconcept stelt een parcours voorop waarbij bezoekers binnenkomen in de kathedraal via het hoofdportaal en worden geleid naar de noordelijke zijbeuk. Daar geeft een deur toegang tot een reeks afzonderlijke bijgebouwen. De eerste twee bijgebouwen zijn reeds met elkaar verbonden en zullen plaats geven aan het onthaal en de ticketbalie. Het volgende aansluitende bijgebouw is de 18^e-eeuwse Nood-Godskapel. Vanuit de Nood-Godskapel zal een reeds bestaande trap naar de crypte opnieuw toegankelijk worden gemaakt. Voor mindervaliden wordt een verdere doorsteek voorzien – doorheen een oud waterreservoir onder het kapittelhuis – naar een modern circulatievolume. Deze aanbouw moet de verschillende niveaus tussen de crypte (bezoekerscentrum) en het hoogkoor (Lam Gods) met elkaar verbinden. Het volume wordt ingeplant in de oksel van het kapittelgebouw en de kathedraal, op een open ruimte die verscholen ligt achter een hoge muur en aansluit bij de tuin van het Bisdomhuis. In dit volume wordt een lift voorzien waarmee mindervaliden de crypte kunnen bereiken. Vanuit de crypte worden alle bezoekers naar de circulatieruimte geleid die op de eerste verdieping toegang geeft tot het hoogkoor. De mindervaliden gebruiken de lift, de andere bezoekers een trap. Om die toegang tot het hoogkoor te realiseren is een doorbreking vereist van de buitengevel van de kathedraal, vlak onder een van de glasramen. De circulatieruimte zal tevens het kapittelhuis – waar een aantal ondersteunende functies worden voorzien zoals educatieruimtes - verbinden met de kathedraal.

4. Adviesvraag. De adviesvraag heeft specifiek betrekking op twee elementen binnen het architecturale programma: 1° de bouw van een modern circulatieruimte tegen de kathedraal en 2° de doorbreking van de buitengevel van de kathedraal om vanuit de nieuwe aanbouw de kathedraal te kunnen betreden.
5. Algemene bemerking. De commissie wenst er in de eerste plaats op te wijzen dat dit advies op zeer korte termijn tot stand is gekomen en merkt op dat het advies zich baseert op de beschikbare plannen en toelichtingen door het betrokken architectenbureau, Toerisme Vlaanderen en het agentschap Onroerend Erfgoed. Uit de toelichtingen blijkt dat momenteel nog niet alle aspecten van het ontsluitingsproject uitgewerkt zijn. Dit advies sluit aldus op geen enkele manier uit dat de commissie op een later tijdstip haar standpunt kan bijstellen in functie van de informatie die op dat moment beschikbaar is.

De commissie vindt het evenwel positief dat zij in deze fase reeds betrokken wordt en om advies wordt gevraagd. Dit hefboomproject heeft een impact op een van de meest waardevolle monumentale kerkgebouwen in Vlaanderen met een sterke internationale aantrekkingskracht. Net het belang van het historische gebouw maakt het volgens de commissie noodzakelijk en zinvol om zo vroeg mogelijk in het proces in dialoog te treden met alle betrokken partijen.

6. Advies.
 - a. De commissie erkent het belang van het project 'ontsluiting van het Lam Gods in de Sint-Baafskathedraal' en erkent de 'hefboomwaarde' van een dergelijk project. Het Lam Gods is mondiaal dermate belangrijk; de keuzen inzake opstelling en ontsluiting zijn van hetzelfde mondiaal niveau. De inhoud van de benaming 'hefboomproject' is hier van betekenis.
 - b. De commissie benadrukt dat na de meest professionele restauratie door een internationaal team van restaurateurs ook een volwaardig onderbouwde invulling moet worden gegeven aan de toekomstige opstelling en ontsluiting: deze moet er voor een lange periode staan en moet op alle vlakken duurzaam zijn.

- c. Het geheel van de 'nieuwe locatie- accommodatie-omgevingsatmosfeer' moet getuigen van een visie. De nieuwe en totale configuratie moet worden beschouwd als een belangrijke 'conceptuele opgave' waarbij Gent als stad, de kathedraal als *genius loci* en het Lam Gods als uniek kunstwerk met mondiale allure, in elkaars verlengde in regie worden gebracht. De commissie vraagt aandacht voor het uitwerken van de meest optimale 'enscenering' die maximaal tegemoetkomt aan de hoog gestelde verwachting van de internationale bezoeker. Hierbij dient veel meer aandacht te gaan naar het fysieke en psychologische gegeven van de Sint-Baafskathedraal en zijn ruimere omgeving (omgevings sfeer). Zo kan o.m. worden gesuggereerd alternatieven te onderzoeken waarbij de ticketverkoop, het onthaal en andere functies buiten de kathedraal worden georganiseerd (naar analogie met het Rubenshuis in Antwerpen) of waarbij de potenties van de voorziene nieuwbouw (aan de andere zijde van de Kapittelstraat) worden geanalyseerd.
- d. In dit denkkader moet aandacht gaan naar alle mogelijke registers en naar evaluatie. Het is van belang om een continu proces van voortschrijdend inzicht als methodiek te hanteren.
- e. De commissie erkent dat de kathedraal naast een toeristische functie ook ruimte biedt aan andere functies: het is in eerste instantie een actieve religieuze ruimte en tevens een beschermd monument. Deze uiteenlopende functies moeten maximaal op elkaar worden afgestemd. De commissie ondersteunt in die zin het uitgangspunt dat voor de ontsluiting van het Lam Gods het kathedraalinterieur maximaal wordt gevrijwaard. De diverse functies, noodzakelijk voor de ontsluiting en toegankelijkheid van het Lam Gods, worden zodoende maximaal buiten de religieuze ruimte van de kathedraal georganiseerd en zoveel mogelijk geclusterd. De commissie heeft geen principieel bezwaar tegen het toevoegen van een hedendaagse architectuur aan de monumentale Sint-Baafskathedraal, noch tegen het doorbreken van de kathedraalmuur.
- f. De commissie vindt het positief dat er in voorliggend project aandacht is voor het uitwerken van een bezoekersflow, waarbij groepjes bezoekers voorafgaand worden geïnformeerd over alle aspecten van het Lam Gods en er ruimte is voor een optimale beleving van de kathedraal en het Lam Gods. De commissie merkt evenwel op dat het voorgestelde circulatietraject moeilijk leesbaar is voor de bezoeker. Dit heeft een directe impact op de beleving en de specifieke beeldschepping van het bezoek. De ervaring van het monumentale karakter van de kathedraal wordt verstoord door de verplichte doorgang door een enfilade van kleinere ruimtes. Deze ruimtes kenmerken zich daarenboven door niveauverschillen. De omweg via een opeenvolging van kleine ruimtes doorbreekt bovendien de wandeling rond het koor en de ruimtelijk-visuele verbondenheid tussen het Lam Gods en de kathedraal. De nieuw aan te bouwen circulatieruimte voegt hieraan een extra ruimte toe, die de leesbaarheid van het circulatietraject alles behalve bevordert. Het is in die zin ook een tekortkoming dat het bezoek aan het Lam Godsretabel dient te worden aangezet met het klein deurtje, een bijna dienstdeurtje te benoemen, aan de inkom aan de Kapittelstraat.
- g. De commissie benadrukt bovendien dat er nog geen eenduidigheid is over de toekomstige locatie en de effectieve opstelling van het Lam Gods in de Vijdkapel. Buiten de historische dimensie van de terugkeer van het Lam Gods naar de Vijdkapel wijst de raad op het spanningsveld tussen het gigantisch internationaal toeristisch potentieel en de beperkte ruimte van de kapel. Indien ook nog een glazen kooi rond het retabel wordt gebouwd (en dit is absoluut noodzakelijk), is er onvoldoende ruimte om een substantieel

bezoekersaantal te kunnen ontvangen. Ellenlange wachtrijen en/of tot blitzbezoek gereduceerde consumptie dienen te worden vermeden. De andere kapellen met name de op de symmetrie-as (van de kathedraal) gelegen Sacramentskapel en de kapel tussen deze en de Vijdkapel dienen in het vizier te komen en te worden geanalyseerd.

- h. Omwille van bovenstaande bemerkingen adviseert de commissie dan ook om het voorliggende ontwerp niet te weerhouden. De commissie meent dat het aangewezen is om eerst en vooral de uitgangpunten en doelen van het project duidelijk te definiëren in een projectdefinitie. De projectdefinitie kan helpen een aantal (deel)problemen via ontwerp onderzoek op te lossen en kan worden ingezet als toetsingskader in het verdere traject. Bovendien kan het de basis vormen voor verdere consultatie. Het is wenselijk dat deze belangrijke culturele en maatschappelijke opdracht op de meest efficiënte manier in een competitieve atmosfeer geplaatst wordt (vb. Vlaams Bouwmeester) met kritische begeleiding van een professioneel begeleidingscomité.

Namens de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter